

KATOLIKUS KÁNTORLAPOK

— Szerkeszti: Balogh Piusz O. Praem. —

Elhunyt szeretteink emlékezete, I.

A borús ősze napok hangulatának szinte természetesen része az őszirozsa fanyar illata, a temetői gyertyák és mécsesek füstje és az emlékezés. Vallási meggyőződéstől, felekezeti hovatartozástól függetlenül a *Mindenszentek ünnepe* (november 1.) körüli napokban az emberek felkeresik a temetőket, halottaik sírját. Az ilyen, jószándékú profanizálás nem befolyásolja a híveknek az ünnepvel ill. a halotti megemlékezéssel való kapcsolatát. A kettő ugyanis nem azonos. November 1-én a latin egyházban valamennyi üdvözlőt, név szerint ismert vagy névtelen szentet közösen ünnepelnek. A következő nap (*Halottak napja*) nem ünnep, hanem megemlékezés valamennyi elhunytól.

Mindenszentek ünnepének áttételes előképe fölismerhető a hellenisztikus szellemű római ideológiában. *Szent Pál* Athénban találkozott az „ismeretlen isten” szentélyével (*ApCsel* 17,23), Rómában pedig Kr. e. 27-ben épült föl a *Pantheon*, a „minden istennek szentelt” templom. A vallásban is megnyilvánuló római racionalitásra vall, hogy a tisztelettől még azokat az isteneket sem fosztotta meg, akikről valamilyen okból nem tudhatott.

Iustinianos császár (527–565) a római birodalom területén végleg bezáratta az antik pogány szentélyeket, ez lett a sorsa a római Pantheonnak is. *IV. Bonifác pápa* (608–625) a jó állapotú, hatalmas épületet keresztény templommá alakította és 610. május 13-án a *Szent Istenszüllő és az összes szent vértanú tiszteletére* szentelte föl. Ennek a szentelésnek az ünnepét *IV. Gergely pápa* (827–844) november 1-re helyezte át, megteremtve a Mindenszentek ünnepét. Az egész latin egyházra *IV. Sixtus pápa* (1471–1483) terjesztette ki az ünnepet.

A bizánci egyházban jóval korábban, már a VII–VIII. századtól kialakult az ismert és ismeretlen szentek közös tisztelete: ünnepük a *Pünkösöd utáni első vasárnapra* esik. Az örmény egyház is többször ünnepel név szerint nem ismert szenteket. Köztük (a teljességre nem törekvő felsorolásban) vannak olyanok, akiket a Szentírás említ: a betlehemi ártatlan kicsinyek (*Aprószentek*, a Pünkösöd utáni 2. vasárnapot követő hétfő), az *Úr 72 tanítványa* (Szent Kereszt ünnepe utáni 2. vasárnapot követő kedd); vannak vértanúk: a *40 vértanú* (a farsangvasárnapot követő szombat), a *45 vértanú* (Vartavarr utáni 1. vasárnapot követő csütörtök), a *charite-i 200 vértanú* (Vartavarr utáni 5. vasárnapot követő csütörtök), *István római főpap és a papok, diakonusok, valamint népek*, akik vele együtt

végezték (Szent Kereszt utáni 7. vasárnapot követő hétfő). Ide sorolható *Var-dan Mamikonjan 1036 katonatársa* is (a nagyböjt első vasárnapja előtti csütörtök). Vannak egyetemes zsinatok résztvevői: *a nikaiai zsinat 380 főpapja* (Vartavarr utáni 3. vasárnapot követő szombat), *a konstantinápolyi zsinat 150 főpapja* (nagyböjt 1. vasárnapja előtti szombat), *az ephesosi zsinat 200 főpapja* (Vartavarr utáni 2. vasárnapot követő szombat).

Sajátságos helyzetű viszont az egyetemes Mindenszentek ünnepének a kérdése. Az idei egyházi naptárban (*donacujc*) nem találkozunk ilyen ünneppel. A misekönyv (*dzsasoc*) használatban lévő kiadásában (Bécs 1904) feltételesen találkozunk vele: „*Ahol régi szokás alapján ünneplik november 1-jét, ott ilyen szövegű mise mondandó.*” Régebbi kiadású (Bécs, 1858) misekönyv (*chorhurtadedr*) végén az egyes ünnepek ill. napok olvasmányainak tartalomjegyzékében pedig így szerepel: minden régi és új, ismert és nem ismert szentek ünnepe. Nagyon valószínű, hogy az ünnep illetően előfordulása a latin egyház befolyásának a megnyilvánulása.

A halottaknak, magának a halálnak a kultusza szinte egyidős az emberiséggel. A fizikai halál utáni állapot, az elmúlás vagy továbbélés, föltámadás vagy reinkarnáció valamennyi tételes vallásnak az egyik központi kérdése. A halottkultusz megnyilvánulásaival már a Szentírás legősibb történeti rétegeiben is találkozunk: az ósatyák vagy hozzátartozóik illő végtisztességéről rendre beszámolnak az írások. De arról is tudunk, hogy a harcban elesettek emlékére, engesztelő áldozatok bemutatására *Júdás Makkabeus* gyűjtést szervezett (2Makk 12,43–46) és emlék-istentiszteletet tartott.

A keresztény ókorban Rómában a halottkultusz kezdetben a vértanú-szentek sírjához és vértanúságuk napjához kötődött. A katakombákban, a vértanúk sírja fölött végzett szentmiseáldozat gyakorlata —*Testini professzor* kutatása szerint— csak az utolsó, *Diocletianus*-féle üldözés idején, a IV. század elején vált általánossá. 313 után a vértanúk sírja fölé hatalmas bazilikák épültek, a nyilvános közös istentiszteletet itt tartották. Az V. században egyes rendelkezések kifejezetten megtiltották a síroknál végzett szertartásokat (pl. keresztelést). Szíriában viszont éppen az V. századtól terjedt el a temetői istentisztelet gyakorlata.

Nagy Szent Gergely pápa (590–604) föllépése és tanítása nyomán a nyugati halottkultusz a tisztítótűzben lévő hívekért végzett engesztelő istentiszteletek formájában kapott új lendületet. Csak megjegyzendő, hogy az ennek alapjául szolgáló tanítást a keleti (bizánci) egyházak máig sem fogadták el. Az ezredfordulótól kezdve a bencések cluny-i kongregációjának kolostoraiban véglegesedett a gyászmisek és a halotti zsoltosrendje. A késő középkorban ez a liturgiában jelentős torzulásokat eredményezett. [...]

Az örmény egyházban a VII. századtól mutatható ki az a törekvés, hogy a szentek sírját emléktemplomok örökítsék meg (pl. *Ecsmiadzin*, *Szent Hripszime* és *Szent Gajane temploma*). Családi halotti mauzóleumok is ekkor épültek először

(pl. Mamikonjan emléktplomok Irindben és Jeghvardban). Nagyjából erre a korszakra tehető a liturgiában az ún. *hokihankiszd* (halotti megemlékezés) végzése is. Halottakért följajánlott szentmiseáldozat végén napjainkban is nagyon sok alkalommal elvégezzük ezt a megemlékező szertartást. A évenként egyszeri halotti megemlékezés (*Halottak napja*) az örmény liturgikus gyakorlatban sokkal gazdagabb: valamennyi nagyobb ünnep második napja egyben az elhúnytakról való megemlékezés, azaz a halottak napja. A temetési és halotti szertartások kialakulásáról és történetéről a következő részben szólunk.

Guzsik Tamás (társszerző: Leszkovszky Pál OP)
(Megjelent az Örmény Egyházi Hírlevél II/14. 1998. november 17-i számában)

Elhúnyt szeretteink emlékezete, II.

A végtisztesség megadása a temetés szubjektív motivációja mellett társadalmi esemény is, amennyiben tükrözi a még élők viszonyulását a már elköltözöttekhez. A régészeknek élményt jelent egy ókori vagy középkori temető feltárása, hiszen a „holtak birodalmában” szinte pontos lenyomatként tükröződik az adott kor élő társadalmának szerkezete: hatalmi, vagyoni, etnikai, családi, hivatali rendszere. A következő korokban élő kutatók valószínűleg ugyanezt fogják elmondani jelenkori temetőinkről is.

A halottkultusz legkorábban ismert megnyilvánulásaitól kezdve a holttesttel kapcsolatban két szándék érvényesült — más-más ideológiai tartalommal, területenként és koronként eltérően. Az egyik elképzelés szerint a lélek nyugalma a porhüvely megsemmisülésével következik be. Ezért a halottakat elhamvasztották, vagy más módon siettették az enyészetet. Mezopotámiában, de a hellén kultúrkörben és a legtöbb népvándorlás kori népnél is általános volt a hamvasztás, míg a káld-perzsa területen a folyamatot ragadozó állatok gyorsították meg. A másik temetési szokásnál fontos szerep jutott a test megőrzésének. Egyiptomban a előkelő személyek testét bebalzsamozták, a piramisban, masztában vagy sziklában kialakított sírkamrát ellátták a mindennapi fizikai léthez szükséges tárgyakkal (használati eszközök, élelmiszerek, szolgálzobrok). Az ókori Rómában mindkét temetési módot alkalmazták. Jelentős személyiségek részére palotányi mauzóleumok épültek (pl. Rómában az Angyalvár, a Cecilia-Matella síremlék), olykor díszes szarkofágban helyezték el a bebalzsamozott holttesteket. Ugyanakkor a római racionalitás alakította ki a hamvasztáshoz-temetéshez szükségképpen hozzátartozó emeletes urnasírokat, a kolumbáriumokat. A római igazságszolgáltatás a kivégzettektől megtagadta a végtisztességet is. Talán ezért is tartotta fontosnak az evangélista följegyezni, hogy Arimathei József elkérte Pilátustól Jézus testét, hogy illőn eltemethessék (Mt 27,58). Az ókeresztény vértanúk tetemét gyakran titokban vitték el a hittestvérek, hogy azt végső nyugalomba helyezhessék.